

MUNTELE VRĂJIT

DORU SCĂRLĂTESCU

„Intru în munte, o poartă de piatră / Încet s-a-nchis...”

Puține poeme din literatura noastră concentrează atîta bogăție de frumusețe și sens, precum cele două catrene intitulate de Lucian Blaga *Munte vrăjit*, pe care ne propunem să le comentăm, încălcînd, cu bună știință, o interdicție a autorului însuși. „E o crimă să analizezi poeziile, fiindcă le omori” îi scrie el, la 29 aug. 1918, Cornелиei Brediceanu.

În cadrul temei, extrem de productivă în literatura română și pe o arie est-europeană – orientală – a *muntelui* (v. în această privință studiul final din cartea lui E. Papu: *Motive literare românești*), „momentul Blaga” reprezintă depășirea aspectelor exterioare, terne sau pitorești, meditativ-sentimentale, sau eroice, către revelarea unor semnificații profunde, complexe, pe multiple planuri: existențial, mitic, filosofic, estetic... Raportată la mișcarea motivului-obsesie pe traiectoria liricii blagiene, poezia *Munte vrăjit* marchează, de asemenea, tranziția de la elanurile vitaliste, exprimate manifest, oarecum grandilocvent și gesticulant, de sorginte mistic-creștină: „Dar munții-unde-s? Munții / pe cari să-i mut din cale cu credința mea?”, sau păgîn-dionisiacă: „Dați-mi un trup, / voi munților, / mărilor / dați-mi alt trup să-mi descarc nebunia / în plin!...”, caracteristice primelor volume, spre atitudinea de asceză, interiorizare, hieratism, a cărților următoare. Poezia aparține, indiscutabil, unei epoci de echilibru interior și maturitate artistică, definibilă și prin titlul volumului în care apare: *La cumpăna apelor* (1933).

Cedînd, în continuare, viciului filologic, irezistibil în detectarea de filiații, analogii, paralelisme, vom observa că, sub raport ideatic, poezia lui Blaga se situează în vecinătatea *psalmilor* argezieni, prin efortul insistent, tensionat, dramatic, de comunicare cu transcendentul. În planul expresiei, prin ermetismul ei „cristalin”, prin maxima economie lexicală, prin apelul la „metafora revelatorie” ea e aproape de *Plumbul* bacovian sau de poezia *Din ceas, dedus...* a lui Ion Barbu, de care o leagă și calitatea de manifest poetic implicit ce i-am putea-o atribui.

Asocierile merg, desigur, pînă la un punct. Blaga n-ar fi unul din cei mai mari lirici români, dacă n-am putea opera și disocierile necesare. Îl despart, mai ales de ultimii doi interbelici amintiți, dincolo de „apetitul metafizic“, un mai acut sentiment al concretului viu și mișcător, o participare nemijlocită la pulsația firii, în toate regnurile ei. Este ceea ce Blaga însuși numea aderența la „organic“, detașându-se de „abstractul constructivist“ de tip barbian. „Abstractul meu – îl avertizează el pe Octav Șuluțiu, într-o scrisoare – n-a pierdut și nu va pierde niciodată contactul cu organicul [...] În direcția în care mă mișc, socot *Cîntăreții bolnavi și Munte vrăjit* ca două culmi ale mele...”

Sînt aici, evident, sugestii pe care merită să le luăm în considerare, în demersul analitic ce ni-l propunem. Acest demers are în vedere cel puțin patru nivele ale lecturii de la un nivel 0, urcînd către zone din ce în ce mai rarefiate.

1. La un nivel al lecturii simbolice, poezia *Munte vrăjit* poate fi interpretată ca o reminiscență din copilărie. Cîteva pagini din volumul autobiografic *Hronicul și cîntecul vîrstelor* sînt edificatoare pentru ceea ce Blaga numea „marea întîlnire cu Muntele“ – experiență existențială autentică, unică și copleșitoare. Poezia readuce, peste ani, senzația de împărtășire cu frumusețile și măreția naturii, resimțită atunci: „Muntele era această privescătoare în care intram tot mai adînc, și care la rîndul ei intra și ea în mine“. Înaintarea în peisajul montan (un platou, o depresiune...), depășind chei de piatră, care, sub efectul depărtării, par că se unesc și se închid, e un prilej de „beție“ naturistă, amalgamînd „gînd și vis“, de continuă mirare admirativă („Ce vinete lacuri! Ce vreme înaltă!“), de interferare de planuri, real și fabulos – acesta emanat de basme și eresuri ale copilăriei („Jivine mai sfinte... stranii, vrăjite...“). Poezia traduce sentimentul de insolit și chiar fantastic, generat, de regulă, de peisajul alpestru. Din acest punct de vedere, ea pare să illustreze categoria exoticii în accepția atribuită de Andrei Pleșu (în cartea sa *Pitoresc și melancolie*), ca „iradiere miraculoasă a imediatului“, pe care, pentru a-l percepe, nu e nevoie să evadezi din universul familiar, ci, dimpotrivă, să intri în el cît mai adînc, „pînă la halucinație“. Dar aceasta este chiar intrarea „în munte“ a lui Lucian Blaga. Aceeași senzație, de imponderabilitate în peisaj, o redă *Viziunea geologică*, din volumul următor, *Nebănuitele trepte*, 1943: „Sub piscuri mari, în munte, o căldare de bazalt./ Un pas, și-apoi abrupt – tărîmul celălalt“.

2. Dincolo de litera ei, poezia lui Blaga cuprinde înțelesuri mai bogate ce se luminează (nu deplin, însă) la o încercare de descifrare a simbolurilor. Privit din perspectivă arhetipală, drumul în munte e un *traseu inițiativ*, către straturile prime ale protoistoriei dace, vegheată de „jivine sfinte“, totemice. În acest context, muntele vrăjit e „muntele sacru“ al lui Zalmoxis, Kogăionul, loc de reclusiune, meditație și contact cu strămoșii. O figurare a „lăcașului morților“ care, după Blaga – corectîndu-l pe Vasile Pârvan, autorul *Geticeii* – nu era, la geți, ca și la celți, de natură celestă, ci mundană – o altă regiune pe pămînt (*Orbis alius*): „La geți intrarea în celălalt tărîm va fi fost imaginată ca o intrare

în munte, prin peșteri sau prin guri de plaiuri. Celălalt tărîm este țara fericirii, patria unei vieți potențate, trăită în veșnică tinerețe. Acolo timpul are alt ritm, mult mai încet. O clipă din celălalt tărîm poate să însemne un veac pe pămîntul nostru" (v. *Getica*, în *Izvoade*, Minerva, 1972, p. 81).

Revenind la poezia în discuție, observăm că depășirea contingentului și „saltul“ în transcendent se face aici oarecum de la sine, parcă peste voința autorului. Muntele exercită asupra eului liric o acțiune magnetică, magică, sugerată, stilistic, de prezența pasivului-reflexiv: „O poartă de piatră încet s-a-nchis“ și de frecvența pronomelor personale în acuzativ și dativ: „mă saltă“, „mă latră“, „(i)mi ling mîinile“...

În planul acesta, al „fascinației tiparelor originare“, Blaga se întîlnește, indiscutabil, cu celălalt mare taciturn al literaturii române, Mihail Sadoveanu, cel din romanele *Creanga de aur* și *Izvorul alb*, la acesta, însă, vraja, tainele rămînînd „în cadre senine, fără aprehensiuni și tenebre“ (Const. Ciopraga).

3. Într-un plan mai elevat de semnificații, *Munte vrăjit* reprezintă tentativa aventurii în *absolut*, atît de familiară întregii lirici moderne, atribuită de Blaga, excesiv, doar expresionismului: „De cîte ori o operă de artă redă astfel un lucru încît puterea, tensiunea interioară a acestei redări transcendează lucrul, îl întrece, trădînd relațiuni cu cosmicul, cu absolutul, cu ilimitatul, avem de-a face cu un produs estetic expresionist“ (v. eseul despre *Stiluri*, cap. 3, *Absolutul*).

În lumina sintezei spațio-temporale pe care o tentează conștiința poetică, muntele își pierde consistența fizică, devine un *semn*, o „rundă“, o „*emblemă*“ a Timpului apăsător, devorant, infinit. „Saltul“ conștiinței este această imersiune (sau forare) în timp, o dată cu desprinderea de contingentă, pe care o regăsim și în mai înainte citata *Viziune geologică*: „O amintire grea apasă. Ca din alte ere, / Spre care sîngele și astăzi mult se cere...“

Despărțirea definitivă de contingent e marcată, stilistic, de opoziția; la nivelul timpurilor verbale, dintre perfectul compus, singurul („s-a-nchis“), care impune realității exterioare o limită, o interdicție, și restul verbelor la prezent, un prezent *etern*. A doua opoziție este între *închidere* (către exterior) și *deschidere* (în interior): „o poartă de piatră / încet s-a-nchis. Gînd, vis și punte mă saltă“. Senzația de ilimitat a noului spațiu, metafizic, e dată de ambiguizarea dimensiunilor, printr-o nouă opoziție: între *adînc*, redat cromatic: „Ce vinete lacuri...“ și *înalt*: „Ce vreme înaltă...“ Dar transcendentalizarea eului nu este pentru Blaga o soluție facilă. Tensiunea se menține întreținută de întregul sistem de opoziții al poemului. La nivelul conștiinței, opoziția contingent-transcendent se perpetuează prin amintirea fascinantă, vicleană, a realului: „Din ferigă vulpea de aur mă latră“. Implicarea în transcendent nu e niciodată deplină: „Jivinele sfinte“ îl acceptă („îmi ling mîinile“) și-l resping, totodată, pe poet („Stranii, / vrăjite, cu ochii întorși se strecoară“). Există, sugerat, în subsidiar, un alt prag, o

nouă „poartă de piatră“, inabordabilă pentru reprezentanții regnurilor comune, accesibilă doar sacrei faune „metafizice“. Sintagma „cu ochii întorși“ e una dintre cele mai enigmatice ale poemei. O mai găsim, la Blaga, în două poezii: *În munți*: „Un bălaur cu ochii întorși spre steaua polară“ și *Bazin într-un parc*, unde peștii „Cu ochii întorși / Se uită la lună“, fără ca noile contexte să ne poată oferi un punct de sprijin în interpretare. Pentru textul pe care-l discutăm propunem două soluții: una e a *nesupunerii* jivinelor „stranii, vrăjite“, a refuzului de a fi „domesticite“ prin privire (v. și „se strecoară“). Alta ar fi a intenției lor de *ocrotire*, de ocolire a efectului malefic al privirii. În basmele românești întâlnim corbul cu uitătură ucigașă; vasiliscul, animal fabulos al mitologiei autohtone, un fel de cocoș fermecat, are și el privire otrăvitoare.

Ultima opoziție, la acest nivel de interpretare, este aceea dintre aparență („somniale cristalelor“) și esență („albinele morții“). În înșelătoarea imobilitate a materiei, lucrează fără întrerupere timpul. „Albinele morții“, altă sintagmă ermetică, ilustrează după noi, clipele (sau orele, zilele), mișcându-se ciclic, acumulând în favoarea Timpului cel mare, absolut. De aici, în încheierea poemei: „Și anii-“, sugerând o înșiruire fără finalitate.

4. O altă semnificație pe care o putem atribui poemei este aceea de artă poetică. *Muntele vrăjit* al lui Lucian Blaga poate fi o lume locuită poetic. Existenței „în lume“, pur și simplu, el îi opune existența „întru mister și revelare“, facilitată de „destinul creator“, magnific în țintele și traiectoria sa spirituală către „ținuturile de mare densitate ale misterului“, tragic, în același timp, prin „frânele“, „cenzurile“ constante ale unui transcendent ce li se refuză în cele din urmă. Refuz care incită permanent conștiința creatoare și generează, permanent, poezia.

LA MONTAGNE MAGIQUE

RÉSUMÉ

Dans son étude, l'auteur se propose d'analyser l'une des plus belles et plus riches en significations poésies de Lucian Blaga, *La Montagne magique*. Après avoir esquissé quelques rapprochements des autres textes appartenant aux poètes T. Arghezi, G. Bacovia, Ion Barbu, on souligne ce qui fait son originalité. En ce cas, on a en vue quatre niveaux de la lecture, orientés vers des zones toujours plus hautes. Au premier niveau, on distingue, dans le texte, une réminiscence d'enfance, au deuxième niveau, dans une perspective archétypale, le chemin vers la montagne, devient un trajet initiatique, tandis qu'au troisième on interprète le texte comme une tentative d'aventure en absolu qui, selon Lucian Blaga, serait spécifique à l'expressionnisme. Le quatrième niveau, enfin, met en évidence l'art poétique contenue dans les deux quatrains de *La Montagne magique*.